

Historiskt kvack: Fontaneller och bankar

Peter Olausson gör oss tacksamma att vi lever i dag.

FONTANELLER ÄR VÄLKÄNDA: mjuka glipor i skallbenet på de spädate barnen. Men begreppet har även en medicinhistorisk, eller låt oss säga kvack-historisk, betydelse.

Först gjorde man ett litet sår i huden, på exempelvis överarmen, låret eller i nacken. Metoder som nämns är att använda vass kniv, en liten bit frätande kaliumhydroxid eller eventuellt lite spansk fluga. Den sistnämnda är en klassiker: under århundraden fångades mängder av skalbaggar av arten *Lytta vesicatoria* i södra Europa, torkades, maldes och såldes som medel mot lite av varje. Medlet har en högst påtaglig biologisk effekt då det irriterar huden och ökar blodgenomströmningen; dess mest kända verkan är som potenshöjare för herrar. Men man kunde även använda det till annat, som till exempel för att skapa fontaneller. Efter hand fick spanska flugan allt sämre rykte, bland annat på grund av ett antal dödsfall; den verksamma substansen kantaridin är giftig även i modesta doser.

När såret är gjort kommer det naturligtvis att göra ont och bilda var. Den förstnämnda effekten torde ha varit den viktigaste, som avledning från andra besvär. Den andra var den man var mest intresserad av. Den tillskrevs ”renande” förmågor, att det onda ”drogs ut”; detta kan jämföras med vår tids lika populära och värdelösa detox-behandlingar. Varbildningen gav också behandlingen dess namn: fontanell efter italienska fontanelli, liten källa.

Eftersom varbildningen var poängen ville man hindra såret från att läka. Därför placerade man en liten ärta i såret som hölls fast med ett plåster. För att stimulera varbildningen kunde man använda retmedel som fontanell-papper, -piller eller -salva. Dessa kunde innehålla giftiga ting som spansk fluga eller kopparärg.

En närbesläktad och enklare metod utgjordes av så kallade hank. I ett hudveck gjordes ett sår genom vilket ett snöre drogs. Genom att dra snöret fram och tillbaka hindrades såret från att läka och gav istället ifrån sig desto mer var så länge man ville. ↻